

Broedvogel Monitoring Project 1986 t/m 2017

Verslag en analyse van kavels in de zuidelijke AWD duinen

Samengesteld door Leo Schaap

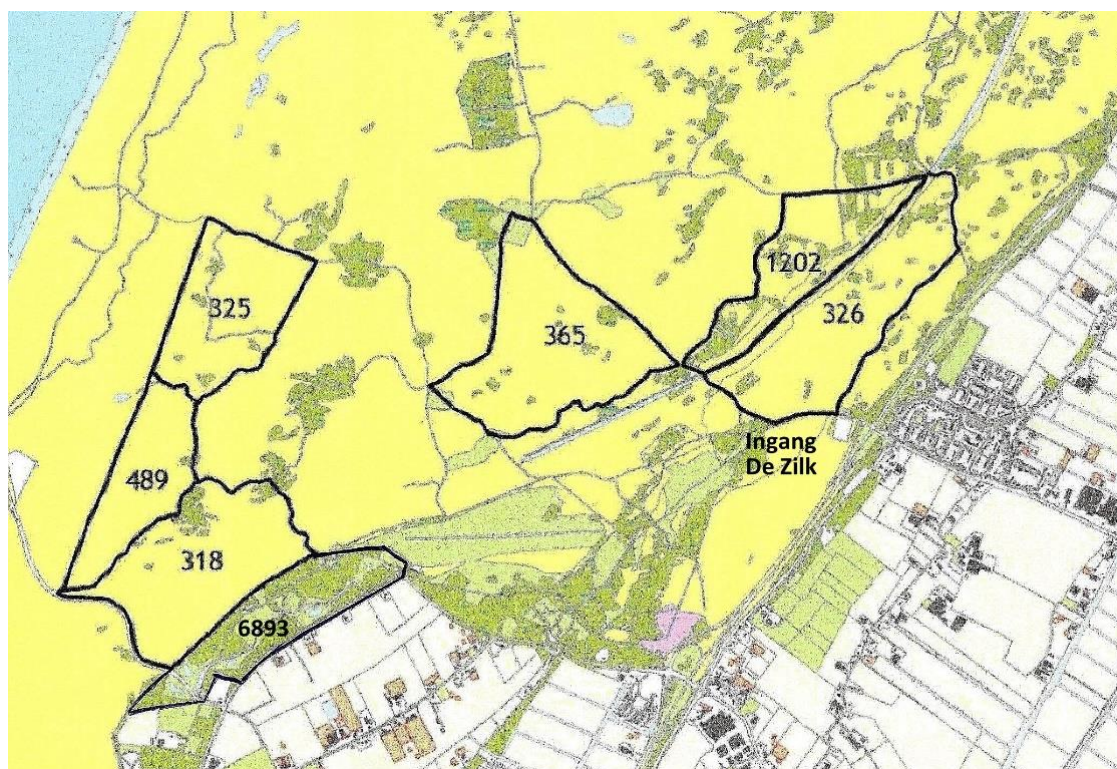
Inleiding

In dit artikel wordt verslag gedaan van de broedvogelmonitoring in 2017 van 9 percelen en worden ze vergeleken met oudere onderzoeken. Vijf van deze kavels zijn ooit gekozen (Ref. 1) om als referentieperceel te dienen voor de broedvogelstand in de zuidelijke AWD. Een belangrijk kenmerk van deze percelen is dat zij vanaf 1986 ieder jaar op broedvogels zijn geïnventariseerd volgens de SOVON BMP methode (Ref. 2). Er wordt een paar jaar al niet meer volledig handmatig geïnventariseerd. De meeste waarnemingen worden nu ingevoerd via telefoon of tablet met het AVI-programma van SOVON. In zuidelijke AWD liggen de volgende percelen:

- Gijs Kokkieshoek, perceel 318
- Wolfsveld-west, perceel 325
- Boeveld-west, perceel 489
- De Westhoek, perceel 365
- Hoegatterduin, perceel 326

Daarnaast zijn in 2017 een paar andere kavels onderzocht die in het verleden nog niet of veel minder aan de orde zijn geweest:

- Schrama, perceel 1202
- ZHL-Vogelaardreef, perceel 6893
- ZHL-De Blink, perceel 8680
- Noordvoort, perceel 50128

Figuur 1: BMP gebieden in de zuidelijke AWD

Schrama is op een gegeven moment uit interesse in 1994 als extra plot geopend en geïnventariseerd. Voor de tweede keer is dat gedaan in 2017. ZHL-Vogelaardreef is vijf jaar geleden aan de set toegevoegd om de ontwikkelingen aan de rand van de zuidelijke AWD te volgen. Ook is dit jaar ZHL-De Blink, onderdeel van het afgesloten duingebied het Langevelderslag, geïnventariseerd. Dit afgesloten gebied ligt ten zuiden van de Langervelderslag en is eerder onderzocht in de jaren 2003 en 2012. Daarnaast is een QuickScan uitgevoerd in de Zeereep van Noordvoort. Voor Noordvoort zijn maar twee rondes gelopen hetgeen te weinig is om als een volwaardig BMP project mee te doen. Noordvoort is 3 km lang en bevindt zich in het midden op de grens tussen Noordwijk en Zandvoort.

Soorten, biotopen en categorie t/m 2017					
Struiken en struwelen	Cat.	Opgaand en gesloten bos	Cat.	Pionier vegetaties, ruigten	Cat.
Zomertortel	B	Buizerd	D	Fazant	B
Winterkoning	A	Torenvalk	D	Bontbekplevier	D
Heggenmus	A	Boomvalk	D	Graspieper	A
Roodborst	A	Havik	D	Witte kwikstaart	D
Nachtegaal	A	Houtsnip	D	Paapje	C
Roodborsttapuit	A	Holenduif	D	Scholekster	D
Merel	A	Houtduif	A	Kleine Plevier	D
Zanglijster	A	Halsbandparkiet	D	Kievit	D
Bosrietzanger	C	Bosuil	D	Wulp	D
Spotvogel	D	Ransuil	D	Tapuit	B
Braamsluiper	A	Zwarte Specht	D	Diverse biotopen	
Grasmus	A	Grote Bonte Specht	A	Dodaars	D
Tuinfluitier	B	Kleine Bonte Specht	D	Knobbelzwaan	D
Zwartkop	A	Grote Lijster	D	Grauwe Gans	D
Fitis	A	Fluitier	D	Grote Canadese Gans	D
Staartmees	B	Tjiftjaf	A	Nijlgans	B
Kneu	A	Glanskop	C	Bergeend	D
Goudvink	C	Kuifmees	D	Krakeend	D
Open bos en randen	Cat.	Pimpelmees	A	Wilde Eend	A
Groene Specht	B	Koolmees	A	Soepeend	D
Boomleeuwerik	B	Boomkruiper	D	Kuifeend	C
Boompieper	A	Boomklever	D	Meerkoet	B
Gekraagde Roodstaart	A	Wielewaal	D	Waterhoen	D
Ekster	A	Gaai	A	Blauwborst	D
Zwarte Kraai	A	Kauw	D	Sprinkhaanzanger	A
Groenling	D	Spreeuw	D	Rietzanger	D
Putter	D	Ringmus	D	Kleine Karekiet	D
Kleine Barmisj	D	Vink	A	Rietgors	C
Geelgors	D	Sijs	D	Turkse Tortel	D
		Grauwe Vliegenvanger	D	Huismus	D
		Appelvink	D	Koekoek	A
				Gierzwaluw	D
				Zwarte Roodstaart	D
				Patrijs	D
				Tureluur	D
				Veldleeuwerik	D

Dit jaar worden geen tabellen gepubliceerd maar richt ik me op een vergelijking met de beschikbare historische gegevens vanaf 1986 toen onze vereniging volgens de BMP methodiek is gaan werken. Er zijn nog meer, eerdere, onderzoeken door onze vereniging uitgevoerd in de zuidelijke AWD en het Langevelderduin. Deze zijn samengevat in het rapport 'Broedvogelinventarisatie Amsterdamse Waterleidingduinen 1978 t/m 1985' (Ref. 3). Deze inventarisaties zijn volgens de KNNV methode uitgevoerd en bieden interessant vergelijkingsmateriaal dat voldoende stof oplevert voor een apart artikel. Per kavel worden een tweetal grafieken gepresenteerd, één grafiek met het aantal soorten en aantal territoria en een andere grafiek met de relatieve verdeling naar biotopen, de z.g. 100% grafiek. De eerste grafiek is een directe weergave van de uitkomst van de inventarisaties per jaar. In een 100% grafiek worden de verhoudingen tussen vogels van verschillende biotopen weergegeven, waardoor de verschillen in bezoekduur en seizoensinvloed worden genivelleerd. Dit onder de veronderstelling dat de verhoudingen tussen soorten gelijk blijven onder wisselende omstandigheden. Op basis van trefkans klopt dat maar het is helaas maar ten dele waar omdat BMP niet evenredig werkt en per soort verschillende regels hanteert. Toch denk ik dat de 100% grafiek een getrouw beeld goed benadert. Als er over soorten wordt gesproken staan achter de naam soms getallen. Dit zijn absolute getallen van de broedgevallen in 2013, 2014, 2015, 2016 en 2017.

Biotopen en voorkomen

De verdeling in biotopen is gebaseerd op het rapport van Henk Sierdsema, Broedvogels en beheer (Ref. 4), dat in opdracht van Staatsbosbeheer en Sovon is opgesteld. Voor de eenvoud is gekozen voor de volgende indeling:

- Struiken en struwelen
- Opgaand en gesloten bos
- Open bos en randen
- Pionier vegetaties, ruigten
- Diverse biotopen. Hieronder vallen: overige soorten, bebouwing, grazige vegetaties, open water en riet- en verlandingsvegetaties.

De verschillende biotopen in de groep 'diverse biotopen' zijn klein en nauwelijks onderling zichtbaar in de grafieken. In de onderstaande tabel is de samenstelling van de verschillende biotopen uitgewerkt. Voor de in dit artikel besproken kavels gaat het om **totaal 94** door BMP vastgestelde broedvogels tussen 1986 en 2017.

Om enigszins een ordening aan te brengen zijn de soorten ondergebracht in categorieën (zie onderstaande tabel). Een groot deel van deze soorten is incidentele broedvogel die in minder dan 10 van de 32 jaren kon worden vastgesteld, onafhankelijk van het aantal. Slechts 26 soorten, de kern van de broedvogelstand, komen in meer dan 30 jaren voor. Met een aantal van deze soorten gaat het niet goed, ik zal daar later op ingaan.

Cat.	Voorkomen	Omschrijving	Aantal soorten
A	30 t/m 32 jaren	Algemene broedvogel	26
B	20 tot 30 jaren	Regelmatige broedvogel	9
C	10 tot 20 jaren	Onregelmatige broedvogel	6
D	< 10 jaren	Incidentele broedvogel	53
		Totaal	94

Uit deze tabel blijkt dat meer dan 56% van het aantal vastgestelde soorten in minder dan 10 jaren present is. Dit zijn de incidentele broedvogels zoals Veldleeuwerik, Wielewaal, enkele ganzen, Bergeend, Grote Lijster, enkele uilen en roofvogels. De Veldleeuwerik kwam aan het begin van de onderzoeksperiode nog voor terwijl de Grote Lijster zich bijvoorbeeld in ZHL-Vogelaardreef lijkt te vestigen. Voor de onderzoeker zijn dit de spannende soorten omdat ze dikwijls nieuw zijn en waarvan wordt gehoopt dat zij zich blijvend zullen vestigen. Dat geldt ook voor klasse C. In klasse C zijn Goudvink, Bosrietzanger, Rietgors, Paapje, Glanskop en Kuifeend vertegenwoordigd. Van het Paapje weten we inmiddels dat het niet meer voorkomt. De Goudvink bijvoorbeeld, werd voor het laatst met 4 exemplaren in 2013 vastgesteld en het is nog maar de vraag of hij zich in het gebied opnieuw zal vestigen. Voor de categorieën C en D kan geen trend worden vastgesteld, het gaat in deze klassen om incidenten van soorten die onregelmatig voorkomen of soorten die al vroeg in de periode zijn verdwenen zoals de Kleine Barmstij, Patrijs, Fazant, Wulp, Zomertortel en Ringmus. Sommige soorten lijken zich te vestigen zoals de Nijlgans, Holenduif, Kleine Bonte Specht en Boomkruiper. Zij komen aan het einde van de onderzochte periode regelmatig voor als broedvogel hetgeen vooral geldt voor ZHL-Vogelaardreef dat een bijzonder rijke vogelstand heeft.

In de lijst komen 16 rode lijst soorten voor waarvan een groot aantal alleen in het begin van de periode nog voorkwamen zoals: Wulp, Patrijs, Zomertortel, Tapuit, Paapje en Ringmus. Andere hebben onregelmatig in het gebied gebroed of zijn incidenten zoals Spotvogel, Boomvalk, Ransuil en Rietzanger. Andere lijken zich (weer) te vestigen zoals Grauwe Vliegenvanger, Veldleeuwerik en Grote Lijster. Nachtegaal, Kneu en Graspieper, nu nog categorie A, staan sterk onder druk net als enkele andere soorten zoals Grasmus en Fitis.

BMP in 2017 vergeleken met historische gegevens

Gijs Kokkieshoek

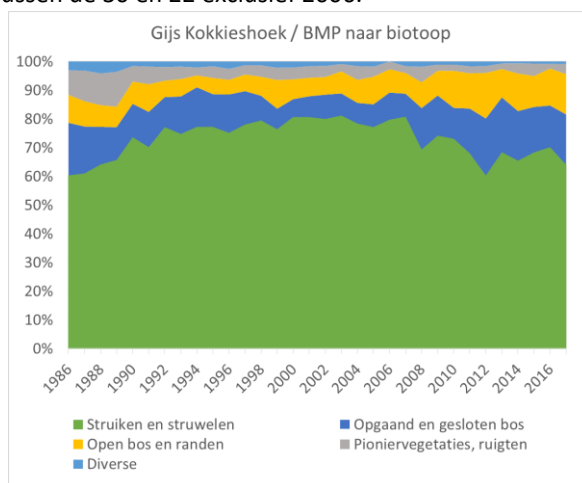
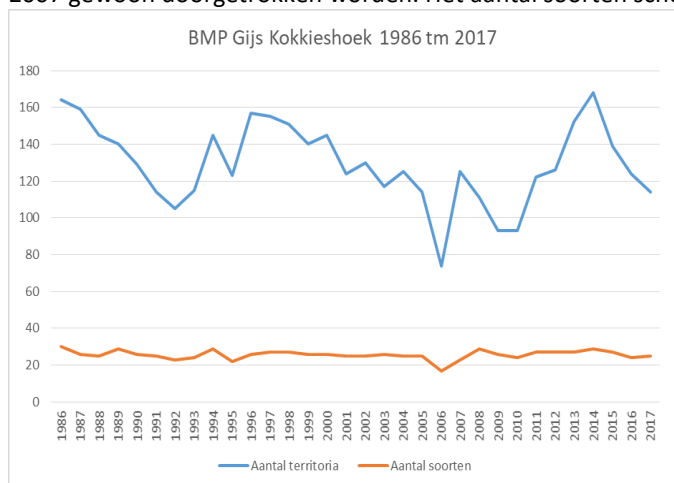
BMP plot 318, grootte 47,6 ha

Geïnventariseerd door Jan Jacobs en Annelies Marijnis

Het terrein heeft een oppervlakte van ca. 47,6 ha, waarvan ca. 7 ha gemengd bos, met berk, populier en abeel. De kavel telt ca. 15 ha struweel van Duindoorn en Kruiwilg en een toenemend oppervlak kaal zand en stuifplekken. Verder bestaat het uit ca. 20 ha open duin met Duinriet, Zandzegge en Helm, waarin solitaire meidoorns en vlieren staan. Het terrein is erg geaccidenteerd en erg rustig. Paden ontbreken. Het terrein wordt sterk begrasd door Damherten. In het gebied heeft het beheer van de AWD weinig ingrepen gedaan, het is een van de weinig onaangetaste plots.

Het terrein werd in 2017 10 keer bezocht in de periode 22 maart t/m 11 juni. Er werd één avondbezoek gedaan om met name naar de Houtsnip te speuren maar die werd helaas niet gezien. Eén bezoek werd afgebroken vanwege opkomend onweer.

De grafiek van het aantal territoria laat een sterk variërend, nogal onregelmatig beeld zien met een dieptepunt in 2006 toen Ees Aartse de inventarisatie vanwege ziekte halverwege moest stoppen. Waarschijnlijk kan de lijn tussen 2005 en 2007 gewoon doorgetrokken worden. Het aantal soorten schommelt tussen de 30 en 22 exclusief 2006.

Voor wat betreft het aantal territoria is 2017 een wat minder jaar geworden, met 114 ex. ligt het aantal beduidend onder dat van de vorige jaren. Het aantal soorten is met één gestegen t.o.v. het vorig jaar, de Putter kon dit jaar worden bijgeschreven. Een beetje een mager jaar dus. Mogelijk hebben weersinvloeden een rol gespeeld of de wat kortere verblijfstijden in het veld dit jaar.

Er is dit jaar een duidelijke teruggang geregistreerd bij een aantal belangrijke duinsoorten zoals Nachtegaal (15, 17, 14, 14, 11), Grasmus (17, 21, 16, 17, 12), Heggenmus (16, 16, 18, 21, 10) en Kneu (10, 6, 4, 5, 3) die hiermee op de laagste stand ooit terecht is gekomen.

Uit de verdeling van de biotopen blijkt dat de aan bomen gerelateerde soorten vanaf 2006 in belang toenemen. Deze soorten nemen toe of handhaven zich goed zoals Gekraagde Roodstaart, Boomleeuwerik, Boompieper en Vink. De

Pimpelmees daarentegen nam duidelijk af. De verdeling in biotopen vertoont een typisch verloop. Niet alleen de pionier vogels nemen vanaf 1986 in eerste instantie af maar ook de aan bomen gerelateerde vogels. De invloed van de struweelvogels is naar verhouding het hoogst in het jaar 2006 en bereikt ca. 80%. Daarna verandert de samenstelling weer ten gunste van aan bomen gerelateerde vogels. Duidelijk is ook dat het belang van de vogels in pionier-vegetaties sterk achteruit is gegaan dan wel niet meer voorkomen zoals Wulp, Tapuit en Fazant.

Er werden een aantal bijzondere waarnemingen gedaan. Zo werd er een nest van een Boomleeuwerik gevonden en een paar keer bezocht, de laatste keer met 4 eieren, daarna leek het nest te zijn verdwenen. Tijdens een windstille avond op 23 mei werd naast het horen van de Koekoek en vele Nachtegalen een meidoornstruik met heel veel Meikevers gevonden. Tot laat in de avond werden overal Meikevers gehoord en gezien. Op 29 mei werd een Witte Kwikstaart met een jong waargenomen en later een Gekraagde Roodstaart met 3 jonge vogels, nog pluizige bolletjes maar wel met een rode staart.

Wolfsveld-west

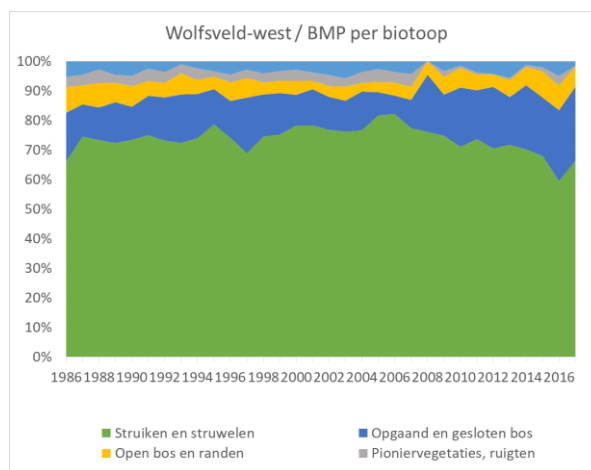
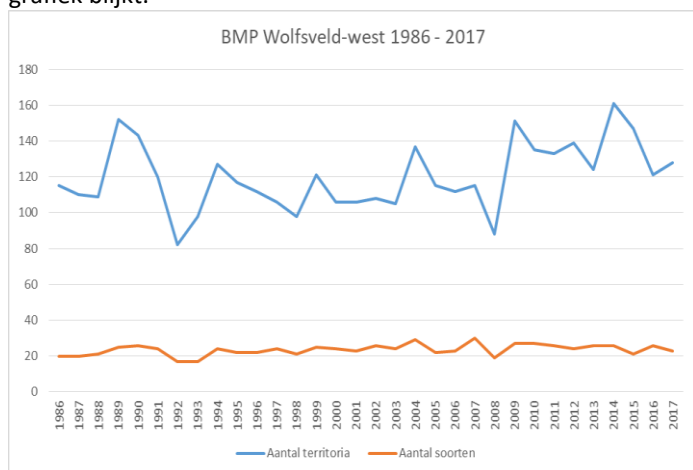
BMP plot 325, grootte 34,6 ha

Geïnterviewd door Jaap Eisenga, Wim Plaatzer en Koene Vegter

Koene Vegter heeft een uitgebreid verslag geschreven, zie hiervoor het artikel elders in deze Strandloper.

Er werden 10 bezoeken aan dit gebied gebracht, tussen 22 maart en 24 mei, hierbij zat geen avondbezoek.

Het terrein is ongeveer 35 hectare groot en ligt tussen het Boeveld en de Ruigenhoeker Schulpweg, langs het voormalige Van Limburg Stirum kanaal. Het telt vijf beboste duindellen in een overwegend open duinlandschap. In de winter 2013/2014 is in deze dellen veel vegetatie van riet en struiken verwijderd en in het Verbrande Vlak zijn diverse open plekken gemaakt. In het broedseizoen 2014 hebben de vogels daarvan kennelijk geprofiteerd, want het aantal broedvogels schoot met 30% omhoog. Het blijkt echter dat dit geen blijvend effect is geweest. In 2015 is het aantal territoria weer met bijna 9% gedaald en in 2016 is het aantal verder gedaald met nog eens bijna 20%. De daling komt voornamelijk van enkele algemene soorten, zoals Fitis, Merel, Koolmees en Vink. Maar ook de rode lijstsoorten zoals Nachtegaal, Sprinkhaanzanger en met name de Kneu doen het slecht. In 2017 is enig herstel opgetreden zoals uit de grafiek blijkt.

Het herstel komt vooral voor rekening van de volgende soorten: Koolmees (6, 13, 11, 8, 11), Vink (9, 13, 11, 12, 13), Fitis (21, 28, 21, 15, 21), Nachtegaal (19, 21, 17, 12, 15) en Kneu (9, 9, 8, 1, 5) na het diepste punt ooit sinds 1986. Het aantal soorten schommelt tussen 17 en 30. De meeste soorten werden waargenomen in 2007. Uit de verdeling van de biotopen valt ook hier het typische beeld op. In 2006 wordt het hoogtepunt van de struik- en struweelvogels bereikt, ongeveer 80%, om daarna gestadig in verhouding af te nemen. Opmerkelijk is dat de demping van het Van Limburg Stirum kanaal in de winter van 1995 niet in de cijfers is terug te zien. De inventarisaties van het Boeveld-west laten die verandering wel goed zien.

Boeveld-west

BMP Plot 489, grootte 27,1 ha

Geïnterviewd door Willem Baalbergen en Jan Veeffkind.

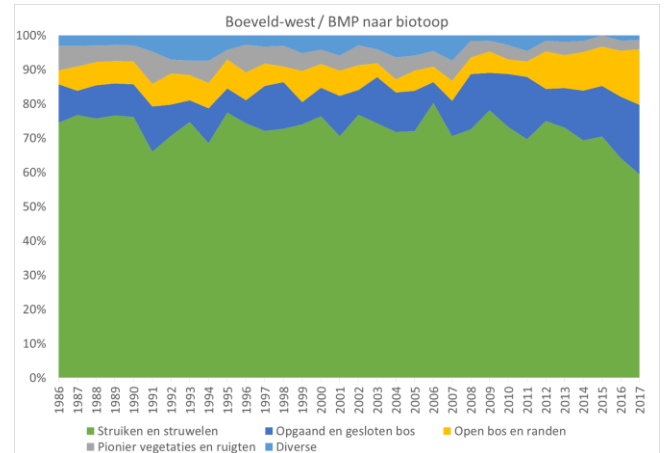
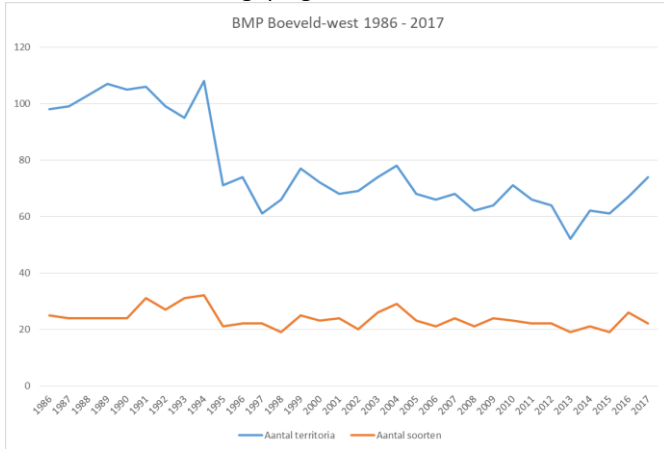
Tussen 22 maart en 24 mei zijn 10 bezoeken aan het gebied gebracht. Er zitten geen avond- of nachtbezoeken tussen. Het gebied wordt in het noorden begrensd door het Finnlayweggetje, in het oosten door de Houtweg, in het zuiden door het raster van de Langevelderslag en in het westen door de Van Limburg Stirumvallei. Het betreft een vrij kaal duinterrein, met toppen tot 18 m. De totale oppervlakte bedraagt ongeveer 27,1 ha. Het terrein ligt ingeklemd tussen de Houtweg en de Van Limburg Stirumvallei, plaatsen waar veel wordt gewandeld en getrimd. Ook vanwege de ligging, dicht bij de ingang van het parkeerterrein aan de Langevelderslag, is de recreatiedruk redelijk groot. Langs de Houtweg vinden we begroeiing

met struweel, terwijl in het noordelijk stuk het Verbrande Vlak ligt. Deze duinvallei is dicht begroeid met onder meer Ratelpopulier en is slecht toegankelijk.

Willem Baalbergen heeft het gebied in 1978 voor het eerst geïnventariseerd. Sindsdien zijn er veranderingen in het terrein aangebracht. Zo is het Van Limburg Stirum kanaal in 1995 gedempt. Daarbij is de hogere opslag van het Verbrande Vlak in het noorden van het gebied verwijderd. In 2014 is dit vlak in het kader van het terugbrengen van de zogenaamde grijze duinen voor een deel geplagd. Het Verbrande vlak is nu het beste stuk van de inventarisatie.

De grafiek laat de invloed van de demping van het Van Limburg Stirum kanaal in aantal soorten en aantal territoria heel duidelijk zien. De verandering in 1995 is in de verhouding tussen de verschillende biotopen nauwelijks zichtbaar. Wel is duidelijk dat ook hier het belang van de boom gerelateerde soorten het maximum bereikt met een maximaal aandeel van de groep ‘struiken en struwelen’ van 80% rond 2006.

De ontwikkelingen in de laatste jaren zijn overwegend positief. De laatste jaren maar ook in 2017 is sprake van enig herstel voor wat betreft het aantal territoria dat vooral op het conto komt van de aan bomen gerelateerde soorten. De Nachtegaal en ook de Fitis zijn kennelijk vooral de laatste jaren achteruit gegaan maar zijn nu redelijk stabiel. Andere soorten zoals Rietzanger, Blauwborst, Tuinfluiter, Pimpelmees, Goudvink en Rietgors kunnen kennelijk geen vaste plek in het gebied veroveren, waarschijnlijk mede als gevolg van verlies aan broedgelegenheid.

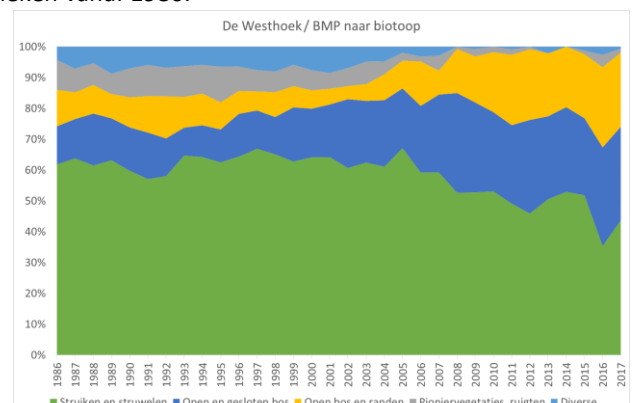
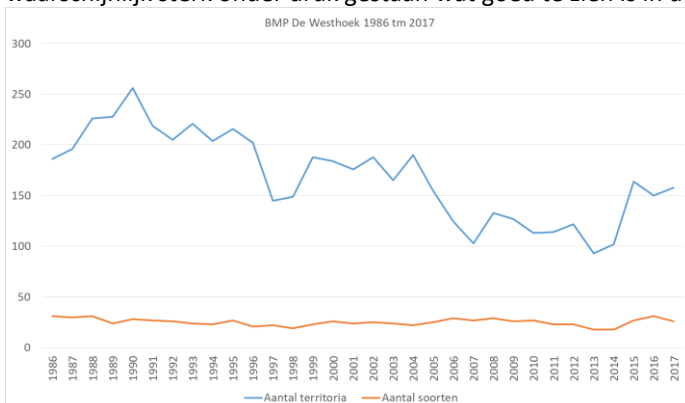
De Westhoek

BMP Plot 365, grootte 53,1 ha

Geïnterviewd door Jos Zonneveld, Gab de Croock en Jan Jacobs

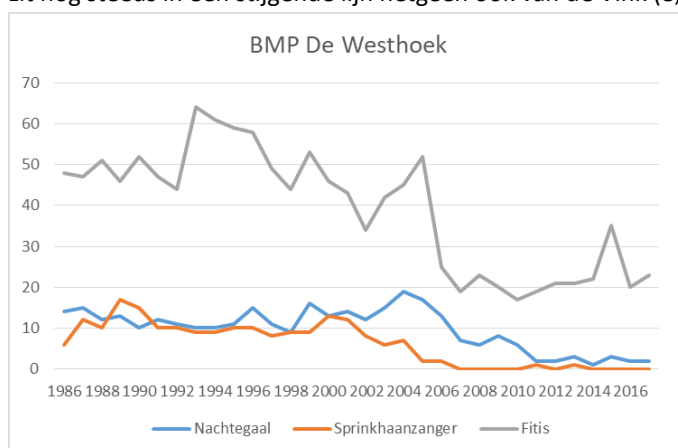
In de periode 11 maart t/m 5 juni zijn 11 bezoeken aan het gebied gebracht, er zijn geen avond bezoeken gedaan en een bezoek is vanwege weersomstandigheden onvolledig uitgevoerd.

Het terrein wordt in het noorden begrensd door de Nieuwe Haasvelderweg, in het oosten door het Oosterkanaal, in het zuiden door de Starrenbroekerweg en in het westen door de Haasvelderweg. Het terrein is niet sterk geaccidenteerd. De Trapjesberg is met ruim 16 m + NAP de hoogste duintop in dit gebied. Het terrein telt 53 ha en bevat verschillende pannen en dellen. Het is een sterk struweelgebied en rijkelijk begroeid met Duindoorn en meidoorn. De voorheen overheersende Amerikaanse vogelkers is, na rigoureuze kap in de afgelopen jaren, grotendeels verdwenen. In het meest westelijke deel zijn flinke stukken vergrast duin geplagd en zijn er enkele duinplasjes ontstaan. Het aangrenzende oude dennenbos van het Haasveld is geheel gerooid. Na begrazing door schapen en runderen, vanaf 2004 tot en met 2014, lopen er nu flinke aantallen Damherten in de Westhoek. In het broedseizoen van 2017 stond er in tegenstelling tot 2016 weinig water in het gebied. De Westhoek kent een bewogen geschiedenis als het gaat om ingrepen van beheer. De vogelstand heeft daardoor waarschijnlijk sterk onder druk gestaan wat goed te zien is in de grafieken vanaf 1986.

Hoewel de resultaten van de verschillende jaren erg grillig zijn is een duidelijke trend merkbaar. Zelfs wanneer wordt uitgegaan van een voortschrijdend gemiddelde over 5 jaar is er sprake van een teruggang van bijna 50% in 2014! Er zijn drie inventarisatie teams in het gebied actief geweest waarbij Jan Jacobs bijna altijd een rol heeft gespeeld. Het laatste team is actief vanaf 2008. Dit betekent een behoorlijk continuïteit in de tellingen hetgeen goed is voor de betrouwbaarheid. In alle jaren vanaf 2008 wordt melding gemaakt van werkzaamheden in het terrein. Daarvoor heeft begrazing door schapen en runderen, sinds 2004 waarschijnlijk een grote rol gespeeld. Aanvankelijk zorgden de grazers voor een piek (2004) maar namen de aantallen daarna snel af. Grote aantallen vogelkers en meidoorn zijn verwijderd en grote stukken zijn geplagd. In 2015 is de rust teruggekeerd. Na alle ingrepen in het terrein is er een verbetering in de broedvogelstand merkbaar. In 2005 wordt het maximum bereikt van de groep 'struiken en struwelen' met een percentage van 65%. Daarna zakt de verhouding snel weg om in 2016 een dieptepunt te bereiken van 40%. Herstel van het aantal territoria zet zich in na 2013 en zet zich zo te zien voort tot en met 2017.

Zelfs een Veldleeuwerik en grondbroeders zoals Kievit en Kleine Plevier werden net als twee jaar daarvoor met 1 territorium in 2017 vastgesteld. De Buizerd en Tureluur kwamen in 2017 niet voor. De Boomleeuwerik (10, 8, 13, 12, 15) zit nog steeds in een stijgende lijn hetgeen ook van de Vink (8, 10, 18, 20, 24) gezegd kan worden terwijl de Gekraagde Roodstaart (6, 8, 13, 15, 15) nu hoger is dan het oude maximum van 14 ex. Opmerkelijk zijn de negatieve trends, zie grafiek, van Nachtegaal (max 19 ex., nu 2), Sprinkhaanzanger (max 13, nu 0) en Fitis (max 63, nu 23), die zich lijken voort te zetten. Deze plot waar zoveel is veranderd blijft natuurlijk erg spannend om in de toekomst te blijven volgen.

Deze grafieken zijn overigens exemplarisch voor het dramatische verloop van deze soorten in andere percelen.

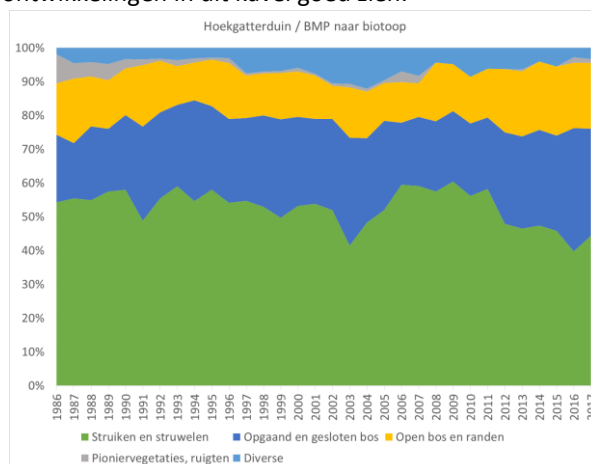
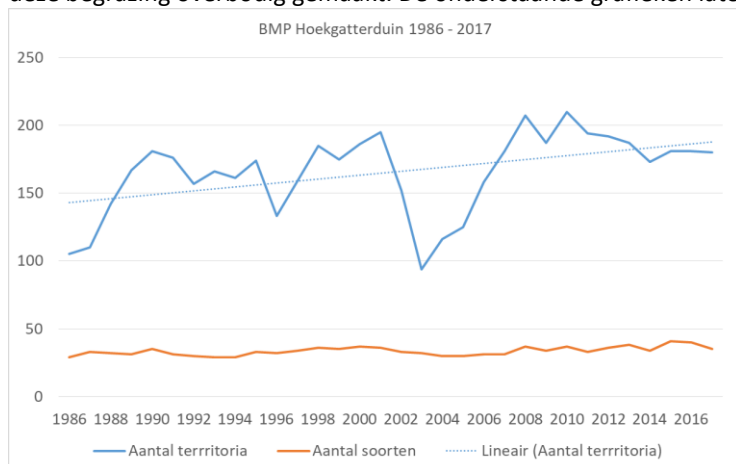
Deze grafieken zijn overigens exemplarisch voor het dramatische verloop van deze soorten in andere percelen.

Hoekgatterduin

BMP plot 326, grootte 49,1 ha Geïventariseerd door Leo Schaap, George Hageman en Jaap Deelder

Tussen 21 maart en 9 juni werden 11 bezoeken aan dit gebied gebracht waarvan 1 avondbezoek voor algemene soorten. Daarnaast werd begin juli een paar keer gepost voor de Houtsnippen. Hoewel er Houtsnippen werden waargenomen kwamen ze dit jaar niet in het Hoekgatterduin voor.

Het perceel bevindt zich dicht bij de ingang van De Zilk. Het gebied, 49,1 ha groot, is een interessant gebied met stuifkuilen, grijs duin, eikenbos en velden met varens. Zelfs in dit gebied is een toename van verstuing merkbaar. Daarnaast is er veel struweel, zoals Duindoorn en vlier, er zijn mooie grote bomen zoals eik en es, kortom een zeer afwisselend gebied. Het Oosterkanaal begrenst het gebied aan de westkant en is er onderdeel van zodat ook watervogels tot de inventarisatie behoren. Het gebied is niet gesteerd door de grote Life projecten maar de ruiming van Amerikaanse vogelkers heeft tot twee keer toe grote gevolgen gehad voor de vogelstand. Daarnaast is er een duidelijke ontwikkeling na 2006 richting meer bosvogels en hebben de rode lijst soorten te lijden van de ingrepen om de 'bospest' te bestrijden. Vanaf 2008 tot en met 2014 is het gebied intensief begraaasd geweest door schapen. De explosie van Damherten heeft deze begrazing overbodig gemaakt. De onderstaande grafieken laten de ontwikkelingen in dit kavel goed zien.

Als we naar de grafieken kijken vragen we ons vooral af wat er zich rond 2003 heeft afgespeeld. Navraag leerde dat rond dat jaar vogelkersbestrijding heeft plaatsgevonden. Met veel geweld is toen een grote rand dicht struikgewas langs het kanaal verwijderd. Dit was precies in het vogelrijkste gebied van het perceel. Het lijkt onwaarschijnlijk dat dit de enige reden is. Het is aannemelijk dat ook de kwaliteit van de inventarisatie een belangrijke rol heeft gespeeld omdat bij de

latere ingreep niet zo'n groot verschil werd gevonden. Tussen de seizoenen 2011 en 2012 werd opnieuw in het Hoegatterduin huisgehouden (Ref. 5). Het kantelpunt is duidelijk te zien in de verdeling van de biotopen; na 2011 neemt het aandeel aan bomen gerelateerde soorten explosief toe. Bovendien laat deze grafiek zien dat er rond 2006 al een verschuiving wordt ingezet ten nadele van de groep 'struiken en struwelen'. Hoewel het aantal territoria na de tweede ingreep ook afnam is het effect daarvan veel minder duidelijk. Het aandeel van de groep 'struiken en struwelen' is in het Hoegatterduin maximaal 60% rond 2008 terwijl dit bij de andere AWD percelen rond de 80% ligt. Het verschil heeft duidelijk te maken met de vegetatiekenmerken van het Hoegatterduin, er is meer bos en er zijn meer bomen in het gebied.

In het jaar 2017 deden zich geen spectaculaire veranderingen voor. Voor het eerst was een Grote Lijster actief in het perceel welke meerdere keren is gezien en gehoord. Ook een Wielewaal was dit jaar weer van de partij en werd meerdere keren gehoord zowel in het Hoegatterduin als aan de overkant van het kanaal. Spectaculair waren ook de Gierzwaluwen die we laag boven het Hoegatterduin zagen paren. Waarschijnlijk is het geen broedgeval maar Sovon benoemd de waarneming toch als een territorium. Er komen in 2017 nog maar twee Nachtegalen voor, ieder jaar vervalt een territorium. De Goudvink is al vijf seizoenen niet meer waargenomen en het is waarschijnlijk dat dit een direct gevolg is van het ruimen van de vogelkers. Alle andere waarnemingen passen in het stramien van de laatste jaren, zij het dat er langzaam een verschuiving plaatsvindt ten gunste van boom en bos gerelateerde soorten.

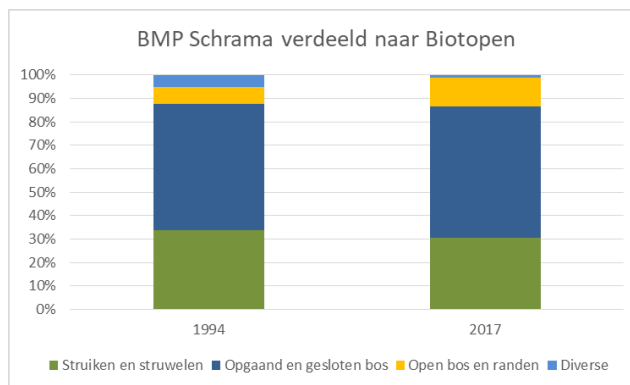
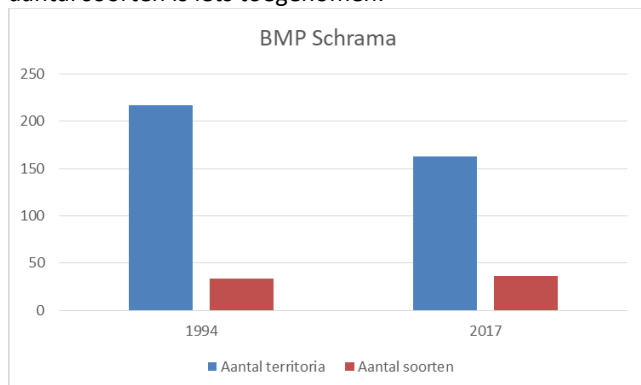
Schrama

BMP plot 1202, grootte 30,7 ha

Geïventariseerd door Leo Schaap, George Hageman en Jaap Deelder

Het perceel werd in 2017 onderzocht tussen 4 april en 10 juni, totaal 7 bezoeken, geen avond of nacht bezoek. Het leek ons in 2017 weer eens tijd om Schrama te inventariseren. Het grenst aan de oostkant aan het Hoegatterduin dat sinds 1986 ieder jaar is onderzocht. Schrama kent vooral bos, veel loofhout zoals eik, hoge populieren en naaldbos. De perceelgrenzen omsluiten een groot deel van het Vogelenveld, een vergraste vlakte waarop veel Damherten grazen. Vanwege het zeer afwisselende oude bos en de vele randen is het een vogelrijk gebied met verrassende waarnemingen. In het gebied zijn de oude structuren van vroegere boerenpercelen nog goed te herkennen. Het perceel is eerder in 1994 door Rien Sluijs onderzocht. Hij onderzocht Schrama tussen 27 maart tot en met 20 juni 1994 door middel van 10 bezoeken waarvan één bezoek in de avond.

De twee inventarisaties leverden verschillen op. Onderstaande grafieken laten zien dat het aantal territoria is afgenomen van 217 in 1994 naar 163. Het verschil kan mede verklaard worden door het minder aantal bezoeken tijdens de inventarisatie in 2017. Minder bezoeken, minder verblijftijd in een gebied leidt tot minder trefkansen zodat de telling lager zal uitvallen. Het lijkt er niet op dat projecten van beheer van invloed zijn geweest. Het bosrijke gebied is grotendeels in stand gehouden zonder grote ingrepen zoals plaggen en vogelkersbestrijding. Wel zijn delen van het gebied begraaasd. Het aantal soorten is iets toegenomen.

De verdeling van biotopen laat niet het bekende beeld zien. Het aandeel struweelvogels is laag en nauwelijks afgenomen, van 32% naar 30%, wat duidt op achterwege gebleven beheermaatregelen. In absolute zin is te zien dat de struweelvogels sterk zijn gedaald, van 72 naar 50. Een hoofdrol hierin is weggelegd voor de Fitis, toen 24 ex. en nu nog maar 8 ex. De Nachtegaal doet het hier ook slecht, van 9 naar nog maar 2 in 2017. Ook de vogels van opgaand en gesloten bos zijn in absolute zin afgenomen, van 117 naar 91. Het verschil wordt vooral verklaard door de afwezigheid van de kolonie Kauwen die in 1994 nog 15 vogels telde en de graduele verschillen bij Tjiftjaf (van 14 naar 9), Glanskop (van 5 naar 0), Koolmees (van 20 naar 10) en Pimpelmees (van 13 naar 8). Grote Bonte Specht (van 3 naar 5), Boomkruiper (van 3 naar 5), Vink (van 3 naar 22!) en Gekraagde Roodstaart (van 2 naar 9) namen toe. Vogels uit de groep diverse namen sterk af; Wilde eend (5), Graspieper (3) en Fazant (3) komen in 2017 niet meer in de lijst voor.

Ondanks de grote verschillen zijn er bijzonderheden te melden. De Wielewaal was er in 1994 maar ook in 2017. De Zwarte Specht die er vroeger een paar jaar heeft gebroed komt niet meer voor, de Kleine Bonte Specht werd echter wel gehoord en betekent een broedgeval. Je zou verwachten dat de Boomleeuwerik gezien de vele bosranden, het goed zou moeten doen, maar nee, er werd slechts 1 territorium erkend. Heel bijzonder is de kolonie Spreeuwen. Van heel vroeger, ver voor

1994 ken ik deze kolonie al en het is bijzonder dat hij zich door de jaren heen heeft weten te handhaven. De spreuwen zitten in populieren in voormalige gaten die door spechten zijn gemaakt. Het is erg lastig om hun aantal te tellen, ze zitten hoog en het bladeren dek onttrekt ze aan de waarneming. Het is te hopen dat het bos van Schrama in stand wordt gehouden en niet zal vallen onder de ‘bosbeheer’ plannen waar de AWD nu aan werkt.

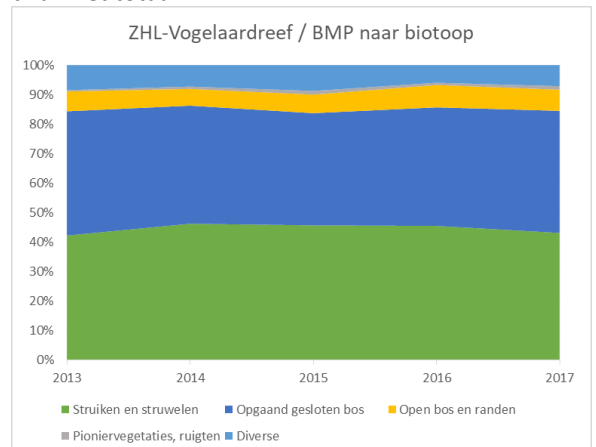
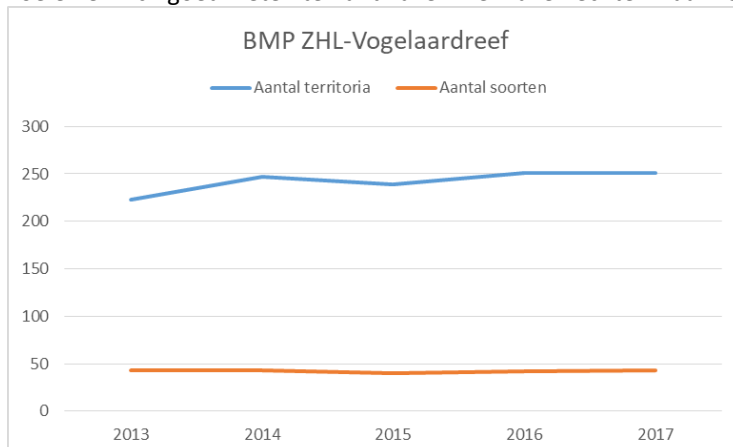
Zowel Havik als Buizerd werden waargenomen. De Buizerd werd frequent waargenomen, ook met volle krop, maar een nest hebben we niet kunnen vinden. Het Haviksnest werd vrij snel gevonden maar het werd gekaapt door een paartje Nijlganzen. De Havik probeerde de Nijlganzen te verdrijven maar dat lukte ondanks verwoede aanvallen niet. De **Fluiter** die werd waargenomen werd beroemd door zijn televisie optreden. Wil Heemskerk werd ter plaatse geïnterviewd door Camilla Dreef voor het programma Binnenste Buiten en liet deze Fluiter op de televisie horen.

ZHL-Vogelaardreef

BMP Plot 6893, grootte 30,6 ha

Geïnterviewd door Gab de Croock en Jos Zonneveld

In 2017 zijn tussen 12 maart en 14 juni 8 bezoeken aan het gebied gebracht. Daar zitten geen avond- of nachtbezoeken bij. ZHL-Vogelaardreef is een bijzonder gebied, het maakt geen deel uit van de Zuidelijke AWD maar is in bezit van het Zuid-Hollands Landschap. Het grenst in het westen aan de Gijs Kokkieshoek en in het oosten aan de Vogelaardreef. Het stuk bos is gecreëerd na de afgravingen ten behoeve van de bollenvelden in het Langeveld. Meer recent heeft Zuid-Holland Landschap het gebied aangepakt o.a. door het plaatsen van bodemschermen om het water in het reservaat te houden. Daardoor werd het mogelijk om een aantal plasjes te vormen en een beek in het gebied te maken, het is er erg vochtig. Hierdoor is een aan vogels zeer rijk biotoop ontstaan. Het gebied is in 2017 voor de vijfde keer geïnterviewd. De vogelstand in dit gebied blijkt erg stabiel te zijn. De broedvogelstand per 100 ha bereikt een hoge dichtheid, ruim twee keer zo hoog als in de duingebieden en is rijk aan soorten op een relatief beperkte oppervlakte. De Nachtegaal (8, 7, 6, 7, 5) lijkt ook hier een veertje te laten en dat geldt ook voor de Fitis (20, 10, 15, 14, 13). Bijzonder zijn de broedgevallen van de Kleine Karekiet (4 ex.), de Dodaars (1 ex.), de Bosuil (1 ex.), Grote Lijster (3 ex.) en Grauwe Vliegenvanger (1 ex.). Helaas kon dit jaar de Appelvink niet worden vastgesteld. Het zijn vooral de bos- en struweelvogels die zich hier heel goed thuis voelen en zich goed weten te handhaven. Ze maken echter maar 45% uit van het totaal.

De Blink

BMP plot 8680, grootte 34,3 ha

Geïnterviewd door Frank-Peter Scheenstra, Annelies Marijnis en Cilka Maas

In 2017 werd De Blink 9 keer bezocht tussen 18 maart en 25 juni, daar zit geen avondbezoek tussen.

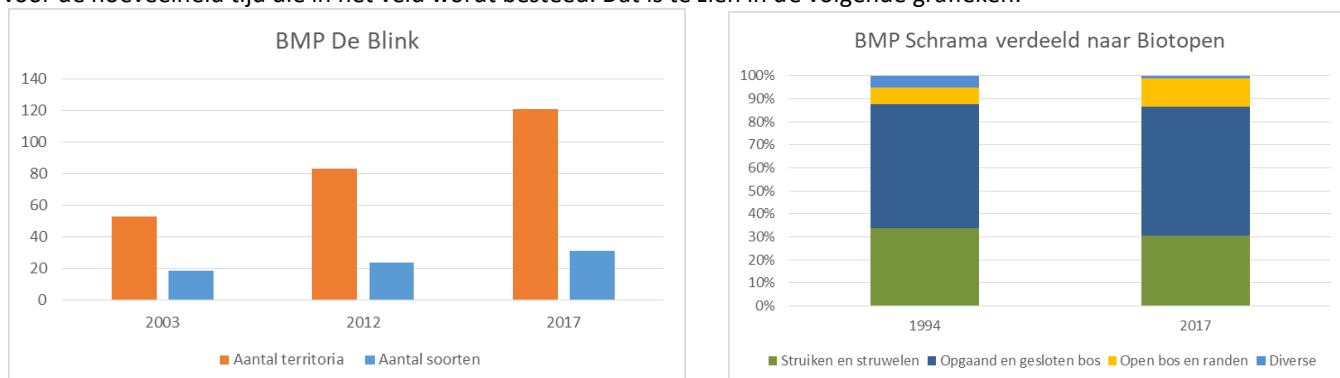
De Blink ligt net als alle andere terreinen binnen de gemeentegrenzen van Noordwijk en maakt deel uit van het Langevelde duin. Het grootste gedeelte is in eigendom van Waternet. Het gebied is afgesloten en niet toegankelijk voor recreanten en door de jaren heen heeft er nauwelijks enige vorm van beheer plaatsgevonden. Er vond weliswaar bestrijding van de vogelkers plaats maar dat mag geen naam hebben, vogelkers is er nooit dominant geworden. Het duingebied heeft zich door de jaren heen zonder al te veel ingrepen van beheer en zonder recreatiedruk kunnen ontwikkelen. Het verschilt daarmee van alle andere duinpercelen die regelmatig door onze vereniging worden onderzocht. De andere percelen zijn bijna allemaal goed toegankelijk en worden matig tot intensief beheerd vanwege vogelkersbestrijding, plaggen, maaien en begrazen door koeien en/of schapen.

Het Langevelde duin wordt omsloten door het fietspad in het oosten langs de Kapelleboslaan, het fiets/voetpad naar het strand tegenover de Stayokay aan de zuidkant, de Noraweg in het westen en de Langervelderslag in het noorden. Het totale gebied blijkt na meting ongeveer 122 ha groot te zijn waarvan in het zuiden 34,3 ha wordt ingenomen door het gebied De Blink dat in handen is van het Zuid-Hollands Landschap. Het gebied is sterk geaccidenteed, kent veel stuifplekken en weinig hoog struweel en bomen.

In 2003 werd het gebied door Jelle van Dijk geïnventariseerd. Hij splitste de gegevens van De Blink af van het totale Langevelderduin dat 122 ha groot is. Jelle rapporteerde dat hij in 2003 totaal 22 uur besteedde aan de inventarisatie van 122 ha. In 2012 werd De Blink door Leo Schaap viermaal bezocht en door Jelle van Dijk tweemaal. Toen werd in totaal voor 34,3 ha ca. 12 uur besteed aan de inventarisatie. Frank-Peter, Cilka en Annelies deden er 26 uur over om De Blink in kaart te brengen. Ik vermeld deze getallen omdat ze belang zijn voor de beoordeling van de resultaten. Het BMP is erg gevoelig voor de hoeveelheid tijd die in het veld wordt besteed. Dat is te zien in de volgende grafieken:

Gezien de bezoektijd is het niet zo verwonderlijk dat de absolute aantallen verschillen vertonen. Helaas worden de veranderingen in de autonome broedvogelstand daardoor gemaskeerd.

Net als bij de andere plots verandert de verhouding tussen vogels van struiken en vogels van bomen. In 2003 was de verhouding tussen vogels van 'struiken en struwelen' tot de rest iets hoger dan 80%, in 2017 is dat gedaald tot iets meer dan 60%. Dat is voor De Blink bijzonder want zeker tussen 2003 en 2017 is er veel gebeurd als het gaat om natuurlijke verstuiwingen. Er is sinds 2003 geen sprake van toename van bomen, eerder het tegenovergestelde. Het natuurlijke proces van toenemende verstuiwing is waarschijnlijk al vanaf begin jaren 2000 aan de gang. Als je van Noordwijk naar Zandvoort fietste was dat proces links en rechts goed te zien, witte kragen en witte plekken werden groter en lieten zien dat er veel meer verstuiwing opgetreden is dan voorheen. Ook de Google Earth foto's die vanaf 22-04-2003 beschikbaar zijn laten zien dat de verstuiwingen toenemen. De Earth foto van 31-12-2005 laat duidelijk zien dat er veel meer witte koppen op de duinen zijn gekomen dan in 2003. Op 1-5-2013 zijn veel grotere stuifplekken zichtbaar en op de foto van 1-5-2016 zijn veel van deze plekken nog groter geworden alhoewel andere delen zo te zien weer wat 'dichtgroeien'. Ook de beheerders van de duinen realiseren zich dat er een enorme toename van verstuiwing in de duinen van Zuid-Holland plaatsvindt.

Hoe de veranderde verhoudingen in de broedvogelstand in De Blink in het licht van de verstuiwingen te verklaren is, is een mooi onderwerp voor nader onderzoek.

Noordvoort

BMP plot 50128, grootte 61 ha

Geïnventariseerd door Leo Schaap en Jan Jacobs

Tijdens een Quick Scan werd Noordvoort in twee bezoeken, op 5 mei en 25 mei, op broedvogels geteld. Het aantal bezoeken is veel te weinig om er een volledig BMP project van te maken. Aangezien beide data binnen alle datumgrenzen liggen kan wel een indruk gegeven worden van de broedvogels in deze kavel.

Koolmees	3	Nachtegaal	15
Boomleeuwerik	3	Heggenmus	8
Fitis	13	Boompieper	1
Braamsluiper	2	Graspieper	12
Grasmus	16	Vink	8
Merel	4	Kneu	9

Voor Ekster en Zwarte Kraai die in beide bezoeken werden aangetroffen is het aantal waarnemingen te weinig om als territorium te benoemen. Het gebied is weliswaar groot maar relatief gemakkelijk te inventariseren. Heen over de reep en terug over het fietspad dat de grens vormt van de kavel. Op 5 mei werden we getroffen door het spektakel van de gierzwaluwen trek. Honderden Gierzwaluwen gingen laag over de zeereep om noordwaarts te trekken.

Het gebied is interessant omdat in de reep van dit natuurgebied door Waternet de verstuiwing van het zand in werking is gezet. Vooral in het noorden doen de stuifkuilen het goed en steeds meer zand begint zich in oostelijke richting te verplaatsen. Nu doen de rode lijst soorten Graspieper, Kneu en Nachtegaal het nog goed. Het is altijd een genot om al fietsend de Nachtegalen in voorjaar en zomer in de reep te horen. Let op de Vinken, 8 ex. in de reep, wie had dat vroeger kunnen denken.

In het kader van PAS, Programma Aanpak Stikstof, zal door Staatsbosbeheer veel struweel in het Zuid-Hollandse deel van de reep worden verwijderd. Volgens Staatsbosbeheer groeit er te veel Duindoorn in de reep en dat zou moeten worden teruggebracht. De genoemde rode lijst soorten maar ook Fitis, Grasmus en Heggenmus zullen daar zeker sterk onder lijden.

Samenvatting en conclusie

Het is lastig om de grafieken van het aantal territoria en soorten op waarde te schatten. Wel is duidelijk dat er verschil in ontwikkeling zit. De tendens in het Hoekgatterduin is licht stijgend en dat is ook het geval in het Wolfsveld-west. Stabiel lijken Boeveld-west, na 1995, en Gijs Kokkieshoek, ondanks de pieken en dalen, blijven ze redelijk stabiel. De Westhoek toont een extreme daling van het aantal territoria. Over De Blink en Schrama kan moeilijk een trend worden berekend, er zijn te weinig onderzoeken die bovendien onderling niet goed vergelijkbaar zijn. ZHL-Vogelaarsdreef is een voorbeeld van stabiliteit dat nergens bij de andere plots te vinden is. Onderhuids zijn de veranderingen op biotoop- en soortniveau groot, behalve bij kavel ZHL-Vogelaarsdreef dat ook daar een toonbeeld van stabiliteit is.

Als je rondloopt in de zuidelijke AWD dan is te zien dat De Blink, Gijs Kokkieshoek, Boeveld-west en Wolfsveld-west op elkaar lijken. De kavels zijn geaccidenteerd, met sterk toenemende verstuing, verspreid voorkomend struweel, dellen met hogere struiken en boompjes maar geen percelen bos. Dat is ook te zien aan de verdeling van broedvogels in biotopen, ze lijken sterk op elkaar. De ontwikkeling van het biotoop 'struiken en struwelen' is praktisch gesproken hetzelfde. Alle vier hebben rond 2006 een kantelpunt, een maximum van 80% en dalen tot ca. 60% in 2017. De daling zet bij alle vier de kavels in na 2006. Dit kan te maken hebben met de ingezette natuurherstelprojecten maar ook de opkomst van het Damhert kan hier de oorzaak van zijn of hiertoe hebben bijgedragen. Na 2006 explodeerde het aantal Damherten waarschijnlijk ook in de zuidelijke AWD. Ook de verdeling in het Hoekgatterduin en de Westhoek laat zien dat de daling inzet na 2006. Een andere reden zou kunnen zijn dat de verstuingen pas na 2006 de vogelstand hebben beïnvloed door verandering van de vegetatie. Opmerkelijk is dat het aandeel vogels van 'struiken en struwelen' in Schrama slechts een geringe verandering toont tussen 1994 en 2017. Dat is zeer opmerkelijk gezien de grote wijzigingen in de andere percelen. ZHL-Vogelaarsdreef is een toonbeeld van stabiliteit. Een dergelijk vlakke verhouding van vijf jaar is in geen enkel ander perceel te vinden.

Zoals gezegd vinden onderhuids veel grotere veranderingen plaats en dat is goed te zien als de vijf AWD kavels bij elkaar worden opgeteld en gekeken wordt naar trends tussen 1986 en 2017. De vogels van 'opgaand en gesloten bos' en van 'open bos en randen' nemen sterk toe. Goede voorbeelden zijn de Boomleeuwerik, Gekraagde Roodstaart en Vink die een grote stijging laten zien. De Koolmees en Pimpelmees dragen aan de stijging ook hun steentje bij terwijl de Boompieper zich goed handhaaft. Binnen de groep struiken en struwelen zitten een paar stijgers zoals de Roodborsttapuit, Tuinfluiter en Zwartkop. Het aantal dalers overheerst numeriek, zoals Fitis met een daling van bijna 30%, Heggenmus met een daling van meer dan 20% en de Grasmus iets minder dan 20%. Van de Sprinkhaanzanger is bijna niets over, ooit waren er 30 broedgevallen en nu nog maar een of twee. De Zwarte Kraai weet zich ook te handhaven maar wat bijzonder is, is de Ekster waarvan in 2017 geen territorium kon worden vastgesteld, voor het eerst in 32 jaar. De afname van de Fitis is spectaculair en het is zeer waarschijnlijk dat de Damherten het hoge gras, dat de Fitis nodig heeft om in te kunnen broeden, afgrazen.

Vogels van de rode lijst zoals Nachtegaal, Graspieper en Kneu doen het alle drie slecht. Aanvankelijk liet de Nachtegaal een matige stijging zien maar na 2006 loopt het aantal hard terug van 73 in 2005 tot 34 in 2017, meer dan een halvering dus. De Graspieper deed het aanvankelijk heel goed, bereikte een maximum in 2000 om daarna meer dan te halveren in 2017. De Kneu laat een bijna lineaire daling zien van 40% tot 2017. De afname van struweel, enerzijds een gevolg van bestrijden van de Amerikaanse vogelkers, het verwijderen van Duindoorn om het zand meer ruimte te geven en anderzijds de Damherten en de toenemende verstuing zullen daar ongetwijfeld aan ten grondslag liggen. Al vroeg in de periode vertrokken diverse rode lijst soorten uit de zuidelijke AWD zoals Zomertortel, Paapje, Wulp en Tapuit. Het zou wel heel jammer zijn als we in de nabije toekomst hier meer soorten aan moeten toevoegen.

Referenties

1. Naber F.R.M., 1985. Vogelpopulatie-onderzoek in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Rapport van F.R.M. Naber voor de Amsterdamse Waterleidingduinen. Een voorstel voor broedvogel-monitoring en steekproefonderzoek.
2. Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. en Hustings F., 2016. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
3. Aartse E., Baalbergen W., van der Berg F., Heethuis B., van Emmerik H.J., Punt B.C., van Saase J., Sluijs Q. en Veefkind-Lieneman H., 1985. Broedvogelinventarisatie Amsterdamse Waterleidingduinen 1978 t/m 1985. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk. Rapport voor de Amsterdamse Waterleidingduinen.
4. Sierdsema H., 1995 en 1999. Broedvogels en Beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB rapport 1995-1. Sovon onderzoeksrapport 1995/04. Staatsbosbeheer/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
5. Schaap L. en Hageman G., 2015. Hoekgatterduin, de invloed van Amerikaanse Vogelkersbestrijding nader bekeken. De Strandloper 47 (1): 22-25. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.

